

RIO, BRLOH DÉMONOV

Príchod do mesta: podľa istej americkej vládnej webstránky siedma najnebezpečnejšia zóna na svete. Zhora, z lietadla, sa rozlieza po celej okolitej krajine a kopcoch, v expanzii ho zastavuje len belavá čiara pobrežného prílivu.

Magistrát poskytuje turistom priamo z letiska lacný klimatizovaný autobus na všetky dôležitejšie miesta. Predtým boli príliš ľahkým terčom prepadnutí všetkého druhu, pochybných taxikárov a vreckových zlodejov.

Cesta vedie cez vzdialenejšie štvrte. V Riu trvá premanentná dopravná zápcha, od rána do večera. Autobus prechádza takmer krokom okolo prvých slumov. Od prvých hnijúcich chatrčí nalepených tesne nad špinavou riekou nás oddeľuje železný plot.

Centrum, tak ako sa patrí na juhoamerické veľkomestá, je šedé a špinavé, preľudnené a nevľúdne. Nerád by som teraz vystúpil so svojim ťažkým rucksakom a krehkou Justýnou, zraniteľný ako malé dieťa. Našťastie mierime ďalej, na druhú stranu do turistických štvrtí, ku plážam a hotelom s európskym štandardom.

Hoci nie sme stúpcami turistických zájazdov, tu, v Riu, si hlavné atrakcie pozeráme práve takto, prostredníctvom jednodňových predplatených výletov. Nie sme paranoici, ale neradi by sme prišli o fototechniku pri nejakom hlúpom pouličnom incidente. Turistická polícia, strážiaca všetky navštevované miesta, tu aspoň nechodí s odistenými samopalmi tak, ako v Guatemale.

Po zotmení sa cudzincom nedoporučuje chodiť nikam pešo. Pri našich potulkách, večer či cez deň, väčšinou nemáme nijaký silný pocit nebezpečia, avšak nedajú sa brať na ľahkú váhu všetky tie množstvá negatívnych správ a zážitkov, s ktorými sa o Riu stretávame. Väčšinou vás nestretne nič horšie, ako vrecková krádež, no takmer rovnako frekventované sú už aj lúpežné prepadnutia (desiatky za deň), neraz únosy, znásilnenia, vraždy.

Na kriminalite majú nemalý podiel detské gangy, príliš mladé pre druhý stupeň základnej školy, no už príliš staré na to, aby sa im ešte dokázalo vštepiť hodnotu ľudského života.

Ak majú zbrane, je hlúpe im odporovať. Thomas Hobbes vraví, ľudia sú si napokon rovní. Všetci sme smrteľní a aj ten najslabší z nás dokáže zbaviť života toho najsilnejšieho, zbraňou alebo úskokom. Dieťa nepozná smrteľný strach, s pištoľou v ruke je hrdinom svojich vlastných snov. Ak sa mu budete snažiť vzdorovať, s radosťou vás zastrelí, ako figúrku v počítačovej hre. Bez zbytočných emócií a výčitiek svedomia, ktoré občas trápia dospelých.

Deti, to je ovocie mestských slumov. Slumy prerastajú v Riu už takmer všetky štvrte. Je ich tu viac ako tristo!

Slumy nie sú samy osebe štvrtami. Parazitujú na mestských častiach, budujú ich chudobní všade tam, kde cítia možnosť zárobku. Potrebujú ostať niekde blízko, aby mohli ľahko dochádzať za prácou, takou či onakou. Budujú si teda strechu nad hlavou: mesto ich najprv toleruje len ďalej od bohatších štvrtí, neskôr sa však dostávajú spod kontroly a stále sa približujú. Najprv vyrastie malá búda, zem okolo nej zhnedne od pošliapanej zelene a presakujúcich výkalov. Pri nej sa nalepí ďalší domček z červených tehál, bez omietky, okien a dverí. To prišla vzdialená rodina tých prvých z chudobného vidieka, lebo príbuzní si musia pomáhať. Potom ďalší a ďalší... Dolu kopcom sa sype prvá skládka smetia, neodmysliteľná a rýchlo rastúca súčasť slumov.

Ápropos, slumy. V Riu niet slumov; v Riu je *Favela*. Slovo *favela* je príliš bežná súčasť každodenného jazyka tohto mesta, aby sme ho mohli nahradiť nejakým iným. Takže odteraz len *favela*. Premieľajte to slovo na jazyku a potichu

si ho opakujte, lebo pre tých, ktorí tam žijú, má mnoho významov. Znamená ich spôsob života, znamená väzenie ich života, znamená spoločenský status; zónu bez štátnej správy, zato s tvrdou vládou tých, pre ktorých, naopak, favela znamená moc, peniaze a splnenie všetkých nekomplikovaných ambícií ich krátkych, horúčkovitých životov.

Favela je kľúčom k problému kriminality v Riu a ostatných latinských mestách. Favela sa stále rozrastá. Prichádzajú iné rodiny, iní príbuzní a iní známi. Práce už nie je dost' pre všetkých; evolujú dravce a pomaly vychádzajú do ulíc. Takto začínajú zahŕňať dobré štvrte: prerastajú ich lány červených, holých tehlových brlohov, ulicami zrazu burácajú otlčené autá a najmä škaredé prerábané motoriky. Vonku prestáva byť bezpečne, niektorí pôvodní obyvatelia odchádzajú a iní vo veľkom zabudovávajú mreže a ploty. Ceny nehnuteľností prudko padajú.

Takto to vidíme na vlastné oči: v Copacabana, ešte donedávna chýrnejšie bohémskej štvrte, ktorá má vraj najlepšiu pláž na svete, zídeme z hlavnej cesty. Obchody svetových značiek zrazu vystriedali lacné jedálne a autoopravovne. Na svahu oproti sa červenajú chudobné rozostavané domčeky. Cestu nám prehradí prvý žobrák; keď ho odstrčím, ešte niekoľko desiatok metrov nás nasleduje a kričí po portugalsky. Okamžite meníme smer naspäť, na hlavnú ulicu. Deň predtým tu olúpili nášho rakúskeho spolubývajúceho z hostela. Gang malých detí ho obstúpil pred očami všetkých okoloidúcich a z vreciek mu sami zobrali všetko, čo chceli.

Veru; favela, to je svojská mestská rakovina. Prerastá urbánne štruktúry, mení ich spoločenské vrstvy a sama si pritom žije vlastným nezávislým životom. Vládnu v ňom drogoví baróni a špecifické pravidlá, polícia je tu vždy len jednou zo strán sporu. Vláda všetko okázalo ignoruje.

Favela je parazit, a zároveň symbiotik. Kazí vzduch, špiní vodu, zároveň však poskytuje lacnú pracovnú silu, roztáča lokálnu ekonomiku. Produkuje lacné drogy a prostitútky.

V predposledný deň nášho pobytu sa vyberáme do favely. Čo-ako čudne a nechutne to znie, zázajdy existujú dokonca aj sem. Obzerať si chudobných a

otrhaných ľudí je teda napokon rozptýlenie pre jedných a zárobok pre druhých. Hoci mám z toho aj ja zmiešané pocity, som príliš zvedavý na to, čo uvidím vo vnútri. Mnohí ľudia ma i tak dávno považujú za bezcitného sviniara. Po ceste do faveley sa dozvedáme horúcu mediálnu novinku: počas poslednej noci sa na hraniciach inej faveley odohrala prestrelka medzi dvomi súperiacimi gangami. Výsledok: 20 mŕtvych, z toho šesť obetí boli náhodní okoloidúci. 20 mŕtvych! To je bilancia jedinej prestrelky v jedinej štvrti tohto mesta!

Náš sprievodca má americký prízvuk a pracuje pre jednu z mimovládnych organizácií, pôsobiacich vo favele. Ako náplast' na cynizmus turistického priemyslu ubezpečuje všetkých zúčastnených, že naše peniaze idú na rozvoj ich denného centra pre deti.

Hlavná ulica vo favele je úzka; prichádzame sem na zadných sedadlách desiatich motocyklov, ktoré fungujú ako taxíky medzi "normálnou" štvrt'ou a favelou. "Normálna" štvrť, to sú pekné moderné mrakodrapy a niekoľko obytných vežíakov na azúrovom pobreží. Hneď za nimi, na kopci, sa tiahnu lány chatrčí s uličkami, úzkymi ledva pre jednu osobu. Musíme teda zosadnúť a kráčame po šmykľavých chodníkoch plných zvieracích exkrementov. Sprievodca nám vysvetľuje, že môžeme pokojne fotiť; majú dohodu s pouličnými dílmi o ochrane a vzájomnom rešpekte. Znamená to, že sme nedotknuteľní, no na druhej strane, nebudeme strkať nos do miest a ľudí, ktoré pre nás nie sú určené. Ako sa dozvedáme, drogoví bossovia udržujú vo svojich favelách poriadok; napriek tomu, že polícia tu neexistuje, vnútrajšok faveley je nanajvýš bezpečným miestom. Loví sa výlučne vonku, v štvrtiach bohatých. Výnimku tvoria policajné razie a vojny medzi gangami: špeciálni ľudia vtedy dávajú znamenia a život na uliciach sa zastaví, ľudia sa zamykajú v domoch a vonku prehovárajú zbrane.

Favela je komunita ako každá iná: má svoje školy, nemocnice, obchody; nájdete tu internetové kaviarne aj kostoly. Všetko funguje, je to však akoby v štádiu rozkladu: domy s dierami v stenách, bez striech. Všade naokolo odpadky, priamo pred vchodovými dverami a pod oknami, hrajú sa v nich deti a prehrabávajú ich mrzké prašivé psy. Domy sú nalepené na seba tak blízko, že ak

tu v noci spíte, musíte počuť každý pohyb, vzdychnutie v susedovej chatrči.

Keď sa prechádzame favelou, všade stretávame krásne pestrofarebné grafiti a žobrajúce deti. Grafiti sú neraz dielami drogových gangov, ale aj skutočných umelcov, ktorí v tomto smutnom, sklúčujúcom svete tvoria a stále rozvíjajú svoj talent. Pokiaľ ide o deti, je viac ako pravdepodobné, že na žobranie si jednoducho privykli kvôli nám, turistom: oveľa viac z nich nás žiada len o fotku, či cukrík. Aktivisti sa ich snažia naučiť, že zarobiť sa dá ľahšie predajom vlastných umeleckých výrobkov, pouličným umením...

Jednou z najdmutnejších vecí na tomto mieste nie je chudoba; je to dlhotrvajúca, permanentná chudoba. Nemenný stav beznádeje, ľudia ponechaní sami na seba. Prvé favely začali v Riu vznikajú v 20. rokoch. Odvtedy tu stoja a stále sa šíria. Favela, to je lajno, hodené do tváre generáciám politikov, slovo do sporu pri stále sa meniacich politických problémoch a výzvach: ako je možné, že sa okolo nej len tak potichu, po prstoch prechádza? Že kvôli nej nelyncujú ľahostajných novinárov, nevážnia skorumpovaných policajtov, že hlavy otcov mesta a krajiny nepadajú v šume rozzúrenej verejnej mienky? Mali na to predsa osemdesiat dlhých rokov, počas ktorých boli skupiny ľudí zväčšujúce sa geometrickým radom nechávané napospas vlastnému osudu. Už z definície každý, kto žije vo favele, nedokáže svoju situáciu zmeniť vlastnými silami: to je dôvod, prečo sa do favely dostali. Stovky tisícov nezamestnaných vidiečanov všetkých nádherných brazílskych farieb a črt.

Odpoveď na moje naivné otázky však dostanete len jednu. Vo svojej podstate je veľmi vulgárna, pretože je absolútna, a napriek tomu nič nevysvetľuje, iba popisuje: "Toto je tretí svet!" Lebo Rio, so svojou európskou nonšalanciou a americkou honosnosťou je napokon len jáva, obrázok na pohľadnici vyrábaný turistickým priemyslom. Rio, to je socha Ježiša Spasiteľa na kopci nad mestom. Cukrový kopček s lanovkou, dve-tri zachované koloniálne štvrte a kilometre pláží. Všetko ostatné je už favela.

Cesta autobusom z Ria, mesta Bohov smerom na juh, mi len dáva za pravdu. Hneď za autobusovou stanicou v centre vidieť prvé izolované favely

medzi diaľnicami a sídliskami. Každým metrom smerom von z mesta rastú, naberajú na šírke, spájajú sa. Zaberajú každý kúsok miesta, obkľučujú brehy rieky, kopce a roviny. Napokon, poslednú hodinu, prechádzame už len okolo jednej, neprerušovanej a nekonečnej favely, dokonalej ľudskej rakoviny chatrčí z červených tehál, plechu a kartónov.

Severná Argentína, 26. - 27. apríl 2007.